

KLÍÓ. Történelmi szemlélő folyóirat

Szerkesztőbizottság: Orosz István akadémikus, professor emeritus DE, *elnök*;
Bárány Attila akadémiai doktor, egyetemi tanár, DE, *főszerkesztő*;
dr. Fodor Mihályné ny. főiskolai adjunktus, NYF, DE; Kozári Monika PhD
MTA Doktori Tanács; Madarász Imre CSc habil. egyetemi docens, DE és
Reszler Gábor PhD főiskolai tanár, NYE, *szerkesztők*.

Műszaki szerkesztő: Erdélyi Tamás.

A borító Borsi Csaba munkája.

Nyomtatták a Kapitális Nyomdában, Debrecenben.

A szerkesztőség címe: dr. Fodor Mihályné,
Debreceni Egyetem Bölcsészettudományi Kar, Történelmi Intézet
4010 Debrecen, Egyetem tér 1. Telefon: 52-512 900/23 096

Kiadja a KLIÓ Alapítvány.

Kuratórium: Solymosi László akadémikus, professor emeritus, DE, *elnök*;
Barta Róbert habil. egyetemi docens, DE; Bitskey István akadémikus,
professor emeritus, DE; Györkös Attila habil. egyetemi docens, DE
és Pete László habil. egyetemi docens, DE.

Megjelent

a Magyar Tudományos Akadémia,
a Nemzeti Kulturális Alap,
a Debreceni Egyetem Bölcsészettudományi Kar Történelmi Intézete,
valamint a Nyíregyházi Egyetem támogatásával.

nka
Nemzeti Kulturális Alap

A folyóiratot az MTMT indexeli és a REAL archiválja:

<http://real-j.mtak.hu/2048/>

A KLIÓ az interneten is olvasható: <http://www.c3.hu/~klio>

e-mail címek: fodor.mihalyn@arts.unideb.hu

erdelyi37tamas@gmail.com

A folyóirat megjelenik minden negyedév közepső hónapjában. Előfizethető a KLIÓ Alapítványnál (4033 Debrecen, Herpay Gábor u. 50. Adószám: 18792234-1-09). Előfizetési díj egy évre 800 Ft + postaköltség.

ISSN 1216–2965

TARTALOM

Ókor – középkor

- Eric H. Cline: A civilizáció első összeomlása (*Buhály Attila*) 3
- Morris Silver: A rabszolgapiacok szerepe a Közel-Keletről Rómába érkező migrációban (*Gacsal Dóra*) 8
- Charles Burnett és Dorian G. Greenbaum (szerk.): Māshā`allāhtól Keplerig. Elmélet és gyakorlat a középkori és reneszánsz asztrológiában (*Veszprémy Márton*) 13
- Adinel C. Dinča: Casus legum a késő középkori Erdélyben – A nagydisznódi egyházközség D.14 jelzetű kódexe (*Somogyi Szilvia*) 23
- Heiner Lüch: A német bányajog és bányaiagazgatás fejlődése az 1865. évi Általános (porosz) Bányatörvényig (*Gedeon Magdolna*) 26

Kora újkor

- Kimberly Lynn: A törvényszék és a gyóntatószék között – A spanyol inkvizítorok politikája (*Fodor Mihályiné*) 33
- Kees Teszelszky (szerk.): A három részre szakadt Magyarország Európában: cserekapcsolatok, kapcsolatrendszerek, képviselői rendszerek (*Veres Tünde*) 43
- André Holenstein: Európa közepén – összefonódás és elhatárolódás a svájci történelemben (*Gyarmati Enikő*) 48
- Géza Szász: Reformok vagy forradalom? Az 1848 előtti Magyarország képe a francia sajtó tükrében (*Bene Krisztián*) 52
- Tonio Andrade: A puska kora – Kína, katonai megújulás és a Nyugat színre lépése a világtörténelemben (*Kiss Márton*) 57

Újkor – XX. század

Helmut Rumpler (szerk.): A Habsburg Monarchia, 1848–1918 XI. <i>(Murber Ibolya)</i>	61
Gianfranco de Turris: Julius Evola – Egy filozófus a háborúban, 1943–1945 <i>(Madarász Imre)</i>	71
Richard Saage: Az első elnök – Karl Renner. Politikai életrajz <i>(Deák Ernő)</i>	74
Janisz I. Karitszasz: Magyarország, 1956 – a demokratikus függetlenségi háború <i>(Katona L. Endre)</i>	79
Maximilian Graf – Alexander Lass – Karlo Ruzicic-Kessler (szerk.): Burgenland, mint nemzetközi határrégió a XX. és XXI. században <i>(Nagy Adrienn)</i>	89
Peter Zeihan: A véletlen teremtette szuperhatalom. Az amerikai fölény új generációja, és a küszöbön álló globális széthullás <i>(Peterecz Zoltán)</i>	97

Szélsőbaloldaliság a XXI. században

Az athéni Ardin kiadónál 2017 márciusában egy apró könyvecske jelent meg 1956-ról *Janisz Karitszasz* tollából. A szerző író, újságíró, politikai elemző. A kiadó neve gyökeres szembenállásra utal, bármi legyen is a kérdéses viselkedés tartalma. Ritka, hogy Görögországban írjanak valamit a magyar 56-ról, és ha mégis, akkor vagy politikai görcsök jellemzik a szerzőket, vagy ha nem, banalitások szintjén maradnak, és minden esetben sajnálatosan sok tárgyi és nyelvi hibát vétenek. Fordítva jobb ugyan a helyzet, vagyis Magyarországon nagyobb rátermettséggel közelítik meg a görög témákat, de azért a két ország nem abban tűnik ki, hogy egymás modern kori kultúráját vagy történelmét jól ismerné.

A kérdéses könyv, terjedelménél fogva nem pályázhat arra, hogy jelentősen hozzáadjon az egyik legnagyobb szovjet szégyen elemzéséhez. A jelentősége abban fogható meg először, hogy egyáltalán írnak a kérdéstről, másodsor, hogy olyan módon ír valaki, ahogyan az a magyar és az elfogulatlan európai gondolkodásnak is megfelel, és harmadszor – ha szabad filozófiai fogalmat használni, tekintve, hogy a könyv is használ ilyeneket, mégpedig igen kritikusan az intellektualistáskodó, abszurd megközelítésekkel szemben – egy immanencia. A könyv okán ráirányul a figyelem egy kevesek által ismert, de annál elképesztőbb tényre: a görög baloldaliak, főleg a kommunisták, de az átlagember is, egyrészt megrázóan keveset tudnak, és úgy tűnik, nem is akarnak tudni arról, hogy mi történt a Szovjetunió egész történelme során; másrészt, arról hogy miként gondolkodtak a csatlós országokban szovjetizációjuk egész tartama alatt, és miben álltak azok a „szocialista vívmányok”, amelyek hamarosan semmivé lettek, ha egyáltalán voltak. A könyv alcíme is szembeszáll a GKP (Görög Kommunista Párt) hivatalos álláspontjával: „Demokratikus és függetlenségi felkelés” (vagyis *nem* „ellenforradalom”, tesszük hozzá). A jelen sorok írójának személyes tapasztalata, hogy a GKP tagjai elképesztően vonalasak, és ennek megfelelően vajmi keveset tudnak a vágyaik tárgyáról, beleértve azokat az emigránsokat is, akik a görög polgárháború leverése után az akkor már szovjetizált orszá-

gokba kerültek. Jó részük megvallottan sztálinista, és ami a legmeglepőbb, a történéseket ma úgy egyszerűsítik le, hogy amíg szocializmus volt, „nem volt munkanélküliség, nem voltak hajléktalanok és nem voltak koldusok, tehát akkor sokkal jobb volt”. Ez a megközelítés a felsőoktatásban foglalkoztatottakra is áll, és ebben a tekintetben – személyes tapasztalatok alapján – a Thesszaloniki Egyetem magasan vezet, de a betekintés több egyetemre is lehetséges volt.

A Thesszaloniki Egyetemnek nevezett „baloldali lelkigyakorlatos házban” eltöltött tizenhét év tapasztalatai alapján, amihez hozzáadható még tíz év az Athéni Egyetemen, a hitüket megvalló és vallásukat gyakorló oktatók szemlátomást egyetlen független kelet-európai gondolkodóval, politikai elemzővel nem beszéltek, létükről nem vettek tudomást, míg emigráns honfitársaik egyrészt a kötelező szemellenzőt viselték, másrészt nyelvileg és kultúrában képtelenek voltak elsajátítani mindazt a tudást, amely egy művelt helybéli számára eleve adott volt. Azt a kérdést pedig, hogy ha akkor volt jobb, miért nem hozzák vissza azokat a rezsimeket a demokratikus viszonyok között, alkalmasint ideológiai okokból föl sem teszik.

A jelen sorok írója meglátása szerint, a két ország, a modern kori Görögország és Magyarország, éppenséggel Európa két legkomplikáltabb történelmű, nyelvű és kultúrájú országát képviselik. Nemtudásból-e, nemtörődömségből-e, rátermettség hiányából-e (alighanem leginkább erről van szó), hajmeresztő leegyszerűsítéseknek vagyunk a tanúi, amelyeknek semmi közük nincs a valósághoz, és az adott viszonylatban ismétlődően és refrénszerűen majd minden megközelítésben a nemértés a legbiztosabb állandó.

A kis könyv azzal kezd, hogy közel három évtized elteltével *Fehér Ferenc* és *Heller Ágnes* arra a következtetésre jutottak, hogy a magyar 56 antitotalitárius szabadságharc volt, amely az „oroszmédvétől való megszabadulást” célozta. A szerző ezzel az alapvető beállítással azonosul, és kárhóztatja az olyan hivatalos kommunista állásfoglalásokat, amelyek vagy hallgattak vagy még helyeselték is a véres szovjet beavatkozást. Így, miközben később a prágai eseményeket egyesek kritizálták és erre „büszkéek voltak”, a magyar eseményekre síri csönddel reagáltak. Emlékeztet arra, hogy Ceaușescu iránt is barátsággal viseltettek, és csak a legutolsó pillanatban változtatták meg az álláspontjukat.

A nyugatiak közül megemlíti többek között *Peter Fryert*, aki túltéve magát a pártja hivatalos vonalán, objektív beszámolókat küldött annak idején, és ezzel nagy hatást gyakorolt a hazai és a nemzetközi közvéleményre. Perse, írja, a *Daily Worker* és a *L’Humanité* nem így fejezték ki magukat. Ma

már, folytatja, alig találunk olyan nézeteket és kommunista pártokat, amelyek „fasiszta csoportokról” és az „imperialisták kezéről” beszélnek. Egy kivétel azonban van: a GKP, amely teljes mértékben rehabilitálta Sztálint és Zahariadiszt,¹ és a lapja a Rizospaszisz 2012. nov. 25-i mellékletében az „1956-os magyar *ellenforradalomról*” ír, és a szovjet tankok „állítólagos túlkapásaival kapcsolatos hisztériáról”.²

Bevezető soraiban a szerző meglehetősen kritikával illeti a különböző, elsősorban francia, intellektualistáskodó megközelítéseket. Ehhez csak annyit lehet hozzátenni, hogy különösen nem lehet a kelet-európai történeteket, azokat a nyelveket nem ismerő, jól szituált szalonkommunisták vagy akár milyen szalon-gondolkodók, pl. ad absurdum, lengyel történeteket a nyelveket nem ismerő, de a mindenütt ott levő *Chomsky* elegáns okoskodásai alapján megérteni.

A következőkben a szerző az olaszokat veszi sorra és kritizálja többek között *Togliattit*, aki a „szovjet társadalmi rendszer fensőbbtségét hirdette”, és egyáltalán, szerinte „az oroszoknak azért kellett beavatkozniuk, hogy véget vessenek az anarchiának” („porre fine all’anarchia”). Amikor pedig a 2015-ben elhunyt *Pietro Ingrao*, a jelenlegi görög miniszterelnök pozitívan méltatta a politikust, aki „hű maradt az ember felszabadításáról alkotott víziójához”, figyelmen kívül hagyva, írja, milyen visszataszítóan támogatta Ingrao a véres beavatkozást a L’Unità hasábjain, amiért is 45 évvel később, 2001-ben bocsánatot kért. Ezzel a szerző a jelen kormányt is kritizálja.

1 Nikosz Zahariadis a GKP vitatott szerepű főtitkára volt. Számos politikai hányattatás után a Szovjetunióba került, ahol Manysiföldön, a vele való bánásmód elleni tiltakozásképpen 1973-ban öngyilkos lett. Földi maradványait 1991-ben hazahozták Görögországba.

2 A jelen sorok írója nem akart hinni a szemének, amikor a Thesszaloniki Egyetem elektronikus Dialógusán, a fő „lelkigyakorlatos” P. M. néhány hónappal ezelőtt „ellenforradalmárnak” minősítette, miután merészelt 56-tal kapcsolatban a nemzetközi és a magyar álláspontot megfogalmazni. Jóval korábban pedig, egy különösen éles összecsapásban 2016. okt. 26-án (!) valamilyen 2014. ápr. 1-re visszamenő írást idézve „Nagy Imre ellenforradalmáról” szolt, Rákosiról és a rezsímjéről a legmelegebb szavakkal emlékezve meg, mindent úgy fogalmazva, ahogy az Magyarországon még 1957-ben sem ment volna el, tekintve, hogy Rákosit a pártja is elmarasztalta. Ilyen fokú tudatlansággal és elvakultsággal ritkán találkozok az ember. Természetesen, a fő „lelkigyakorlatos”, aki magyarul sem tud, nem veheti fel a versenyt „nagykönyvekből”, és tudatlan elvtársaitól „tanulva”, egy olyannal, aki ott élt, és át is élte az eseményeket. Az éles összecsapások vége az lett, hogy P. M. visszavonult, nézeteit, legalábbis látszólag, nem feladva, azzal a kijelentéssel, hogy többet nem áll szóba „ellenforradalmárokkal”. A jelen sorok írója pedig megváltoztatta a görögökről alkotott nézeteit, amelyek amúgy is változóban voltak a Dialógus nyújtotta élmények, a 2015-ös hihetetlen választások, és az azokat megelőző parlamenti mélyütések láttán, majd megtapasztalva a még hihetlenebb következményeket, amelyek először akkor júniusban–júliusban kulmináltak, és most (2017 júniusában) ismét kulminálni látszanak.

Mindezt mind nyugaton, mind a hazájában fixa ideáknak tekinti, amelyeken túltenni magukat a kérdéses gondolkodók nem látták szükségesnek.

A magyarországi kommunista rezsim kezdetét 1949-re teszi, de nyomatékkal kiemeli, hogy a rezsim nem tudott meggyökerezni az ország lakosságában, így a hatalomra jutáshoz Rákosi *szalámitaktikájára* volt szükség. Az elengedhetetlen ÁVO-t és az ÁVH-t az NKVD mintájára és segítségével hozták létre. Igazi kiváltságos osztályról volt szó. A titkosszolgálatok egyszerű tagjainak fizetése évi 35 000 forint volt (az országos átlag 12 000), míg a káderek 100–150 000 forintot kaptak. Így nem csoda, hogy ezek a „tisztán sztálinista rendszer vad támogatói voltak, míg a nép ugyanolyan vadul gyűlölte őket” (23–24. o.). A szerző szerint a harcok kitörése is ezeknek volt köszönhető, amennyiben a Rádiónál – első atrocitásként – a tömegbe löttek, a tömeg pedig a későbbiekben lincselésekhez folyamodott.

A szerző nagy fontosságot tulajdonít Rákosi Mátyás 1952-ben a Pártakadémian elmondott beszédének „népi demokráciánk eddigi útjáról”. Rákosi a beszédben arról szólt, hogy a párt a politikai rendőrség irányítását kezdettől (1945-től) a kezében tartotta és soha nem hagyta, hogy más pártok befolyása alá kerüljön. Ezt a beszédet használta fel *Kosztasz Papaioannou*³ arra, hogy bizonyítsa a „létező szocializmus” országaiban az „új rend” kialakulását, és hogy szembeszálljon az osztályelmélet monoton, „magának való” marxista felfogásával, és különösen az elnagyolt castoriadesi⁴ marxista gazdasági sémával, amely szerint a „létező országokban”⁵ fellépő bürokrácia állítólag „a tőke felhalmozódásának az utolsó fázisa”.

Rákosi – írja a szerző –, a beszéd további részében részletesen felvázolja, hogyan jutott a párt az általa javasolt taktikával egyeduralomra, hogy 1950-től bevezesse az első „ötéves tervet” és fejlessze a nehézipart. Nem feledkezik meg a Pécs mellett 1954-ben felfedezett uránmezőről, az urán további sorsáról. Az abszolút eloroszosítás jeleként, írja, ünnepi alkalmakkor eljátszották a szovjet himnuszt, és az orosz nyelvet kötelezővé tették az iskolákban.

Nem nehéz megérteni, írja, hogy néhány hónappal a felkelés kitörése előtt megalakult a Petőfi-kör, és emlékeztet arra, hogy Petőfi Sándor írta a

3 (1925–1981). Párizsban működő gondolkodó, aki a marxizmust balról kritizálta. Elítélte a sztálinizmust és a kelet-európai országok gyakorlatát.

4 Cornelius Castoriades (1922–1997), a párizsi École Normale Supérieure tagja, filozófus, közgazdász, pszichológus.

5 A „létező” szó („υπαρκτό”) a görög köznyelvben ma, főnevesülve, a bukott kelet-európai rezsimiek általános megjelölésére szolgál. A szó nem feltétlenül implikál negatívumot. A tartalom a beszélő felfogásától függ: sokak gondolkodásában egyszerűen csak egy fontos kísérlet nem sikerült.

Nemzeti dalt. Azt is tudja, miért vonultak a tüntetők Budán éppen a Bem-szoborhoz. A továbbiakban beszámol arról, hogy mindenütt eltávolították a vörös csillagokat, hogy szójátékkal („Ruszki ki!”) a szovjetek kivonulását követelték, hogy Maléter csatlakozott a felkelőkhöz, és *expressis verbis* megfogalmazza, „a gyűlöletnek két fő tárgya volt: az oroszok és a titkosrendőrség”. Így zárult le a forradalom első fázisa okt. 30-án, a szovjetek visszavonulásával (33. o.).⁶

A következőkben az „atyuska” halálát, Hruscsov beszédét, az 1953-as kelet-berlini felkelést említi és helyezi – 1949-et követően – történelmi keretbe, és megemlíti, hogy Hruscsov szó szerint megfogalmazta, „megrémültek, mi lehet az olvadás következménye” (35. o.). A felkelések léte és története jól ismert a magyar olvasó számára, kevésbé a szemellenzős görög baloldaliak előtt, vagy ha mégis, különböző módokon bagatellizálják őket. Ezen a ponton valami más sokkal fontosabbnak látszik. Nincs tudomásunk arról, hogy Sztálin „atyuska” is lett volna, bár nem kizárt, hiszen a cár is „atyuska” volt (oroszul – megmagyarítva – „bátyuska”). Sztálin azonban a generalisszimusznál is sokkal több volt, legalábbis egyesek számára. A Thesszaloniki Egyetem a Dialógusán megrázó vallomást tett közzé Beloiannisz junior tollából. A görög baloldal története és praktikái olyan komplikáltak, mint az ország története, az ókortól máig, mint a nyelve, és olyan ellentmondásos, mint amelyet csak el lehet képzelni, vagy el sem lehet... Mindez nem elsőrangúan fontos most. Eltekintve az ellentmondásoktól,

6 A jelen sorok írója hét éves volt ekkor. Természetszerűleg nem vehetett részt az eseményekben. E „kivonulás” egy részletének azonban szemtanúja volt. A házuk a zuglói Nagy Lajos király útja 139/A alatt volt, balról a Bosnyák tér felől a második épület, egy nagy sárga ház, amely ma is áll. A kétszobás első emeleti lakás a Nagy Lajos király útjára nézett, és ott vonultak végtelen sorban az „oroszok”. „Miért sírsz?”, kérdezte az anyját, aki ott ült a díványon és nézte a konvojt. „Azért, mert kimennek az oroszok”. – „Ez jó vagy rossz?” – „Jó.” – „Jó, és sírsz?” Ami megmaradt az emlékezetben: a szovjet technikák elképesztően rossz, lerobbant állapotban voltak. Egy-egy harckocsin szakadt, koszos volt a sátor. Jól tudjuk, mi történt: a keleti határon friss erők érkeztek. Nov. 4-én a család a pinchelyiségükben ágyazott meg, a szén fölött, ott lakott mindenki, és a „segítséget hozó” szovjetek szorgalmasan löttek mindent. A kétszobás, egyébként üres lakás két belövést kapott. Maga a ház, ahol „felkelők fészkeltek be magukat”, mintegy húsz belövést kapott. Megjegyzendő, hogy külvárosról beszélünk. Az általános iskola első osztályát nem lehetett Budapesten folytatni. A lakás valószínűleg a következő év nyarára vált lakhatóvá. Összességükben, ezek a károk, relatíve „nem voltak jelentősek”. Zuglóból a belvárosba menet, évekig, főleg a Rákóczi-úton, rengeteg sokkal romosabb épület volt látható a villamosból. Különösen a Keleti-pályaudvar és a régi Divatcsarnok környékén volt elképesztő az utcakép. A Divatcsarnok felét egyébként földig bombázták, és ott még évtizedekkel később is foghíj volt. A zuglói ház fényképe látható Eörsi László 1956 mártírjai című könyve 183. oldalán (*Szentpétery Tibor* fotója; az album a Rubicon-könyvek kiadásaként 2006-ban jelent meg).

amelyek kibogozásához a pszichiátriára is szükség lehet, a Junior – egy a GKP által rendezett kiállítással kapcsolatban – olyan kijelentést tett, amely kulcs lehet az érdeklődő laikus számára: „A GKP-re úgy tekintek mint egy egyházra, amelynek a Istene Sztálin, amely gyülekezettel, hívekkel és szentekkel rendelkezik. Úgy kezeli őket, mint az Ortodox vagy a Katolikus Egyház vagy az Iszlám a maga mártírjait” stb.⁷ A kijelentés magát minősíti. Csak annyi a haszna, hogy jobban lehet érteni mind a szerző érveit, mind a kritizált történéseket. A szerző pedig talán téved: „Sztálin atyuska” – talán *understatement*...

A továbbiakban Kádár és Rajk esetét említi, a háttérben a Tito-ellenes hisztériával, de nem abban a mélységben, amit az ember elvárna, mindesetre híven beszámolva Rajk kivégzéséről és a per alapjául szolgáló 1936–38-as moszkvai k irakatperekről. Némi anakronizmussal visszatér a már említett első Ötéves Tervhez, amihez ilyen előzmények után nyílt meg az út, az árak és a mutatók emelkedéséhez, és megállapítja, hogy a szovjet nómenklatúra, a legrosszabb elhárításához „kivonta a forgalomból Sztálin kiválasztottját”, és helyébe a „titoista” Nagy Imrét állította. Ez Malenkov személyes közbenjárására történt.

Nagy azután bezáratta a koncentrációs táborokat, és számos könnyítést hozott, amelyek ismertek a magyar olvasó előtt. 1954 a Rákosi–Gerő kettős Nagy Imre ellenes harcának a jegyében telt el. Ahogy Malenkovot elmozdították, írja, Rákosit azonnal Moszkvába hívták. Az ott kapott utasítás értelmében Rákosi elmozdította Nagyt és Hegedűst állította a helyére. Így jutunk el 1955-höz. A „nemzeti sajtóságok” és a „moszkovita vonal” ellenzése azonban bátorítást kapott abból a tényből, hogy Hruscsov kibékült Titóval, valamint abból a titkos beszédből, amelyet Hruscsov mondott el az SZKP XX. Kongresszusán 1956 februárjában leleplezve például Sztálin ukrajnai szerepét. Bár a beszédet még a meghívott testvérpártok képviselői előtt is titokban tartották, hozzájutottak, elsősnek a lengyelek, és ennek jelentős következményei lettek: két hónappal később 30 000 politikai foglyot engedtek szabadon, Gomulka jutott hatalomra, „lengyel nemzeti utat” hirdettek meg, stb.

1956 júniusában a poznani felkelés pánikba ejtette a lengyel vezetést, amely erőszakhoz folyamodott: a „Fekete Csütörtök” mérlege 53 halott és kb. 300 sebesült. A pártvezetés, Moszkva nyomására is, a jól ismert paranoiához folyamodott: „az USA és az NSZK ügynökeinek a keze van a dolog-

7 A „hitvallást” 2017. márc. 28-án tették közzé. A görög baloldal és a GKP belső történéseibe, amelyeket maga a Junior is elítél, nem érdemes belemenni, mert értelmes dolog nem jön ki belőle. Csak azt érdemes talán hozzátenni, hogy a Junior meglátása szerint az apja feláldozta magát...

ban...” A lengyel vezetés meghasonlott a sztálinisták, a Gomulka-pártiak és a Centrum között, amely Gomulka felé hajlott. 1956. október 19-én Hruscsov apparatsikok (Kaganovics, Molotov, Mikojan) és két marsall (Bulganyin és Konyev) kíséretében Varsóba repült, és különböző engedményekre próbálta Gomulkát rábírní (pl. hogy engedje át a lengyel hadsereg ellenőrzését a szovjeteknek). Okt. 20-án a szovjet delegáció dolgvégezetlenül hazatért, 21-én pedig Gomulkát első titkárrá választották. Ez volt a „nemzeti utat kereső reformisták” első győzelme a moszkovita vonal fölött.

A magyarországi események okt. 23-án a lengyelek és Gomulka iránti szolidaritás-nyilvánítással kezdődtek.

A lengyel eseményeket követően Szuszlov Budapestre érkezett, és Moszkva utasításai nyomán Rákosi lemondott, Gerő került a helyébe, valamint a volt „fasiszta titoista” Kádár Jánost behozták a Politbúróba.

Okt. 6-án rehabilitálták Rajk Lászlót, akit 1949-ben szintén mint „fasiszta titoistát” kivégeztek. A hivatalos temetésén kb. 200 ezer ember vett részt. Két héttel később kiengedték a börtönből Nagy Imrét (1955 áprilisában zárták el), aki visszatért a pártvezetésbe.

Okt. 23-án és 24-én Nagy Imre volt a miniszterelnök, s az írók és az értelmiségiek támogatásával munkástanácsok alakultak a fővárosban és vidéken. A kiszorított Gerő Antropov követtől (első ízben) „testvéri segítséget kért”, és ez okt. 24-én mintegy 30 ezer katona és 1000 tank részvételével megadatott (49–50. o.).

Nagy időközben jelentős reformokat valósított meg (több párt részvétele a kormányban, Lukács György bevétele, ígért szabad választásokra, stb.). A lengyel példa megisméltődött, még radikálisabban: Nagy nem engedett Szuszlovnak a Varsói Szövetség kérdésében, sőt nov. 1-jével kinyilvánította Magyarország függetlenségét. Ez volt a valódi ok, a szerző szerint, a második szovjet beavatkozásra. Olyasmire, amire nem került sor a lengyelek esetében, tekintve, hogy Gomulka nem ment el ilyen messzire.⁸ November 4-én megkezdődött a második szovjet beavatkozás 16 páncélos hadosztály, 5000 tank és 200 000 gyalogos részvételével (51–52. o.).

A többit tudjuk: reggel 4.10-kor kezdődött a támadás, 5.10-kor Nagy Imre beszélt a rádióban a honfitársaihoz és a világhoz... Mielőtt a Parlamentet elfoglalták volna, a Jugoszláv Követségen keresett menedéket, 1958-ban kivégezték mint „államellenes összeesküvőt”...

8 A szerző nem említi azt a fontos tény, hogy a Szovjetuniót egyezmény kötelezte a Magyarországról való kivonulásra, azt követően, hogy visszavonta a csapatait Ausztriából. A szovjet vezetés ezt úgy játszotta ki, hogy létrehozta a Varsói Szerződést, és így – német kifejezéssel – Satellitengürtel védte a nyugati határait.

Következik az ismert paranoiák említése: „amerikai és nyugati gyilkos imperialisták” műve... A szerző a GKP-t, más kommunista pártokkal együtt, az állásfoglalásaikkal bűnrészesnek tekinti a „nagy büntetben”, amelynek a pontos adatai még ma sem ismertek (minimum 20, maximum 60 ezer halott; 3 és 7 ezer között a szovjet halottak száma, 2000 szovjet katonát Szibériába száműztek, amiért a felkelők oldalára álltak; kb. 200 ezer magyar menekült nyugatra, 70 ezren kerültek börtönbe, ötezret ítéltek halálra – bár nem végeztek ki annyit, tesszük hozzá) (55–56. o.).

Ezt követően megint a nemzetközi elméletgyártások ellen emeli fel a szavát, elítélve a „marxi-hegeli metafizikus fegyvert”, amelynek „dialektikus gonoszságot” tulajdonít, egy „állítólag efemer jelenség immanens differenciálódását egy állítólagos valósággal szemben” (58. o.), kimutatva, hogy a konkrét történeket nem lehet az ideológiák, pártdirektívák Prokrusztész-ágyába méretre szabva értelmezni.

A parlamenti választások célkitűzései világosan mutatják, miről volt szó: *szabad választásokat követeltek több párt részvételével* (59. o.). Ahogy kritizálta *Castoriadest*, úgy elveti a vele együttműködő *Claude Lefort*-t is: egy közös írásukat a „Szocializmus vagy barbárság” hasábjain pl. „tisza metafizikus fikciónak” minősíti. A Lefort és Castoriades iránti kritika oldalakon keresztül talán már lényegtelen: nem lehet a történelmet ilyen fokú leegyszerűsítéseken keresztül megérteni. Aki ezt próbálja, hisszük, azért teszi, mert nincs jobb dolga és nincsenek jobb ismeretei...

„Nagy nem visszakozott”, írja (66–67. o.), „és hibát követett el: nem hitte, hogy a Kreml-béli gyilkosok elérkeznek ahhoz a bestialitáshoz, amelyhez elérkeztek; de ki is várhatta volna azok után a leleplezések után, amelyek a XX. Kongresszuson láttak napvilágot”. Maga Lefort se gondolta volna: „Nem hittük, hogy a Szovjetunió meg meri tenni ezt a lépést” (67. o.). A szerző még oldalakon keresztül folytatja a vitát a Lefort- és Castoriades-féllel. Hát igen, a szalonkommunisták nem értenek semmit...

1953, 1956 (bis), Sztálin, normák... A szerző így összegez: a Kreml-béli gyilkosok véres beavatkozása nem azért történt, mert a munkások és a nép kapitalista visszarendeződést vagy munkástanács-kormányt akartak. Az ok az volt, hogy Nagy és a kormánya nem engedett a függetlenség kérdésében, ellentétben Gomulkával, aki három napon keresztül alkudozott Moszkvában, hogy a szovjet hadsereg vonuljon ki. Végül meghátrált, miután a szovjetek megengedték neki, hogy reformokat léptessen életbe. A végén, ezekből a reformokból lépett elő a Szolidaritás szakszervezet, amely elvezetett nemcsak a „népi demokráciák” végéhez, hanem a „Nagy Hazugság Országához” is (73–74. o.).

A könyv jegyzetekkel és rövid kronológiával zárul, valamint néhány illusztrációval, köztük arról, hogy hol folytak fegyveres összecsapások Magyarországon.

* * *

A fentiekből kiderülhetett, hogy a szerző, meglehetősen eltérően, és örvendetesen, másként fejezi ki magát, mint sok honfitársa, és főleg a Dialógus résztvevőinek a többsége.

A bevezetésben említett *immanencia* még egy vetülettel szolgál, amelyhez a jelen könyv szerzőjének nincs köze. Olyasmiről van szó, ami egy kívülállót, korlátoltságánál fogva, felbosszantana, egy magyarban azonban többet is kívántana, és amit – analóg esetben – egy görög nem tenne zsebre.

Tekintettel, hogy a magyar 56-ról van szó, amely mint itt is láttuk, nemzetközi visszhangot váltott ki, és még a fotelben ülő felvont szemöldökűeket is állásfoglalásra kényszerítette, ide kívánkozik a talán legnagyobb sokk. Az említett elektronikus fórumon mindenről van szó, csak tudományról nem. A „kapitalizmus”, „imperializmus” szavak – sztálini értelemben és fárasztóan – ma is majd mindennaposak. Egy ilyen „eszmecseréből” nőtte ki magát egy grandiózus összecsapás a jelen sorok írója és P. M. között. A jelen sorok írójának fogalma sem volt arról, hogy az illető sztálinista-rákosista, és a „tisza kommunizmust keresi”. P. M. ezer és egy dehonesztáló jelzővel illette e sorok íróját egy *nyilvános* fórumon, de többről van szó, mint személyes vitáról.

Az első, hogy nincs joga úgy beavatkozni egy másik ország történelmébe és ügyeibe, ahogy teszi. Ennél fontosabb, hogy hihetetlen torzításokról és igen sajnálatos tendenciózus beállításokról van szó, amelyeket másutt negyven-ötven-hatvan évvel ezelőtt már levetköztek.

Az említett 2014. ápr. 1-i szöveg – a GKP állásfoglalása? – szerint, amelyet az illető 2016. okt. 26-án tett közzé, majd később még egyszer is, szemlátomást bele nem gondolva, és nem törődve azzal, *miként gondolkozik az érintett ország*, olyasmiket tudunk meg mint:

– az állásfoglalás Ervin Roznyai (sic!) egy 2005-os német nyelvű levelére megy vissza,

– a szöveg nyelvi szintjére jellemző, hogy a „Tanácsköztársaságot” így fordítja „görögre”: „η 19er Raeterrepublik”,

– Rákosi a magyar munkásosztály szeretett vezére, akit 1971-ben ismeretlen helyen és körülmények között a kapitalista Szovjetunióban (sic!) alatomosan meggyilkoltak,

– Rákosit a hruscsovi és más ellenforradalmi erők állították félre,

– Kádár revizionista klikkje a kapitalizmus azonnali visszaállítását hozta Magyarországon,

– Klement Gottwald – Boleslaw Bierut – Rákosi Mátyás – Nikosz Zahariadis egy sorban, mint a munkásmozgalom hősei és mártírjai jelennek meg.

* * *

A szöveg annyira alacsony színvonalú, stílustalan, helyesírási és főleg tárgyi hibáktól hemzseggő, hogy értelmetlen elemezni.

Sajnálatos, sőt veszélyes, az a tény, hogy nem gondolt bele senki, hogy amennyiben Rákosit hősnek, Nagy Imrét hazaárulónak, 56-ot „ellenforradalomnak” minősítik, és éppen a *hatvanadik* évfordulón, akkor egy 50–60 évvel ezelőtti leckét mondanak fel, ha a Szovjetuniót „kapitalistának” nevezik, akkor az abnormalitás határait súrolják, nem tudják, hogy a személyek és az események értékelése alapvetően megváltozott, és potenciálisan egy egész országot és egy egész népet sértenek meg. Ami annyival is sajnálatosabb, hogy a magyarok általában szimpátiával gondolnak a görögökre. Ezek után meg kell válogatni, kikre pontosan.

Az ismertett könyv *kivételt képez*.

Γιάννης Η. Καρούτσας, *OYTAPIA 1956*. Η δημοκρατική και ανεξαρτησιακή εξέγερση ('Janisz I. Karitszasz, *MAGYARORSZÁG 1956*. A demokratikus függetlenségi háború'). Αθήνα: Εκδόσεις Αρδην 2017 ('Athén, Ardin 2017') 94 ο.

Katona L. Endre